

Caplletra 62 (Primavera, 2017)

Gemma Gómez Duran, *Gramàtica del català rossellonès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016, 193 pp.

La *Gramàtica del català rossellonès* de Gemma Gómez Duran completa i actualitza els estudis lingüístics sobre aquest dialecte, com diu l'autora, un dels menys estudiats. En l'obtenció de les dades, Gómez Duran completa els buits de la literatura especialitzada amb la literatura popular i amb enquestes amb parlants, realitzades entre juny de 2008 i octubre de 2010. L'objectiu del llibre no és fer una descripció de tota la gramàtica del rossellonès, sinó d'aquells punts en què aquest dialecte difereix de les característiques del català general. L'estudi té un caràcter gramatical, i s'ocupa de la fonètica i fonologia, morfologia i sintaxi, i deixa fora el lèxic, per la seua pertinença a un àmbit diferent de l'estrictament gramatical, encara que l'autora remet els interessats en aquest nivell lingüístic als diccionaris de Botet, Verdaguer i Morvay, no sense remarcar que «manca un estudi etimològic aprofundit dels rossellonismes» (p. 10).

Es tracta bàsicament d'un estudi del rossellonès actual, però l'autora no deixa de banda la visió diacrònica, així com la comparació amb altres llengües, especialment amb el francès, l'occità i el castellà, i també amb altres dialectes del català. Per saber si un canvi històric és atribuïble a la influència d'una altra llengua, particularment del francès i de l'occità, però també del castellà, cal «conèixer la situació sociolingüística que hi ha hagut en períodes anteriors». Per això destina unes pàgines de la introducció (pp. 11-18) a fer un breu resum d'història sociolingüística, des del Tractat dels Pirineus (1659) i la incorporació de la Catalunya del Nord a l'estat francès. En aquest apartat dedica atenció especialment al procés històric de substitució lingüística del català per part del francès, i analitza diacrònicament aquest procés a través dels diversos grups generacionals.

L'autora opta per la denominació de rossellonès per a la varietat dialectal de la Catalunya del Nord, tenint en compte que és la denominació tradicional, a pesar que l'Institut d'Estudis Catalans utilitza el nom de rossellonès, basat en un criteri geogràfic, ja que és el dialecte que es troba més al nord del domini lingüístic català.

Les enquestes en les quals es basa l'estudi s'han fet en les cinc comarques que integren la Catalunya del Nord (el Rosselló, el Conflent, el Vallespir, l'Alta Cerdanya i el Capcir), i en el llibre es descriu la parla de totes aquestes comarques, si bé la descripció pren com a punt de referència el parlar de la Plana del Rosselló, però assenyalant, en cas que n'hi haja, totes les variants identificades. En el cas de l'Alta Cerdanya, tot i la seua pertinença política a la Catalunya del Nord, segons comenta Gómez Duran, lingüísticament no forma part del dialecte rossellonès, sinó del dialecte central, com la Baixa Cerdanya.

En el capítol de fonètica i fonologia, Gemma Gómez s'ocupa en primer lloc de les vocals tòniques. A més del sistema general rossellonès de cinc vocals tòniques, l'autora té en compte les variants geogràfiques d'aquest sistema vocàlic en rossellonès: el cas de l'Alt Vallespir, que conserva el sistema general de set vocals, sense cap dels canvis de la resta del dialecte, o el cas del capcinès, que suma a aquest sistema una sisena vocal tònica anterior mitjana arrodonida, igual com la de l'occità. En el vocabulari àton el resultat és el mateix que en cat. central, però amb la incorporació de les vocals franceses [y] i [ø], presents també en la posició tònica.

El consonantisme del rossellonès difereix poc del català general; el més remarkable és l'aparició dels fonemes dentoalveolar fricatiu i uvular fricatiu, procedents del francès. Les ròtiques són dels sons que pateixen més la influència del francès entre les generacions joves, que han perdut la distinció entre la vibrant i la bategant.

Els fenòmens lingüístics hi són generalment estudiats amb gran detallisme i precisió, com l'elisió o reforçament de [r] final, on s'analitzen les diverses possibilitats de tractament, segons els mots (p. 37), els fenòmens consonàntics assimilatoris, especialment de mode o de punt d'articulació de les oclusives, les nasals i les fricatives (pp. 41-44), l'adaptació de manlleus del francès (pp. 44-49), o els fenòmens dependents del context sintàctic (pp. 49-56).

La realització de noves enquestes, unides amb la consulta documental, permet l'observació de canvis respecte dels comportaments descrits en les gramàtiques anteriors, com ocorre amb el tractament de la -s final, on l'autora pot completar i actualitzar les dades conegudes, i pot concloure en primer lloc «que l'elisió depèn del tempo de parla» i «en segon lloc, que el context sintàctic també és rellevant a l'hora d'aplicar la regla o no» (p. 49). Així mateix, pot aprofundir en aspectes que les gramàtiques anteriors havien tractat més superficialment, com en el tractament de l'accent en rossellonès, i, en particular en el tema dels esdrúixols, que, segons Gómez Duran (p. 56), existien encara en el rossellonès del segle XVIII.

Tot i que la descripció és generalment molt detallada i pertinent, en alguns casos ens hauria agradat també poder llegir algun tipus d'explicació d'alguns fenòmens fonètics, com en els plurals del tipus *camí* - *camís*, o en el tractament del fonema fricatiu palatal sord /ʃ/, que en posició final es converteix en [j], que possiblement requeririen un enfocament diacrònic complementari, encara que, com indica l'autora, l'objectiu del llibre és la descripció del rossellonès actual.

En la morfologia tracta sobre el gènere i el nombre dels substantius i adjectius, i s'ocupa sobretot dels adjectius que divergeixen en el nombre de terminacions respecte al català general. Alguns adjectius esdrúixols en femení, com *vàlida* o *tímida*, han canviat la posició de l'accent: *vàlid-vàlida*, *tímid-tímida*, canvi que l'autora considera genuí, i no influït pel francès, on són invariables (p. 63).

Estudia amb detall les variants geogràfiques dins del dialecte rossellonès. Així, en l'article destaca l'existència en rossellonès de tres sistemes diferents: un propi de la Plana del Rosselló i el Conflent, un altre del Vallespir i el sud de la Plana, i el tercer del Capcir (pp. 64-69).

En el cas dels possessius, Gemma Gómez estudia, entre altres coses, la no incorporació del morf *-a* de femení, la qual explica com «una al·lomorfia regida pel context sintàctic» (p. 70). Una altra característica remarcable dels possessius rossellonesos és la conservació de la forma de tercera persona per a diversos posseïdors *llur*, però amb certes variacions respecte de la forma antiga. Sobre aquest punt s'uneix als filòlegs que argumenten en contra que siga un gal·licisme (pp. 71-72).

Continua amb l'estudi dels demostratius (pp. 73-75), dels quantificadors (pp. 75-76), dels numerals (pp. 77-79), dels pronoms forts (pp. 79-80). En aquest punt la realització de noves enquestes li permet d'actualitzar els resultats respecte als estudis anteriors, com el de Fouché (1924). Així, mentre que aquest autor destriava unes formes de masculí, *nosaltros* i *vosaltros*, i unes altres de femení, *nosaltres* i *vosaltres*, avui dia aquestes darreres serien les úniques que existeixen en el dialecte, i corresponent a tots dos gèneres.

Continua amb l'estudi dels clítics, als quals dedica diverses pàgines (pp. 81-94). Sobre el tema dels pronoms febles proclítics amb infinitiu i gerundi, a diferència de l'opinió d'altres investigadors, com Verdaguer, Gómez Duran creu que no serien un gal·licisme, tenint en compte que es documenten ja als segles XVII i XVIII, quan el català era encara la llengua del carrer al Rosselló. D'altra banda, analitza amb gran deteniment la forma dels pronoms febles i del proclític *quel/què* en rossellonès, amb aportacions originals.

La darrera part de la morfologia l'ocupa la flexió verbal (pp. 94-120), on comença delimitant les conjugacions i els canvis que s'han produït en diversos verbs de la conjugació II, presenta un quadre de les tres conjugacions en rossellonès, en forma ortogràfica i en representació fonètica (pp. 100-103), i a continuació estudia els diversos temps verbals on el rossellonès presenta particularitats dialectals.

En l'apartat de la sintaxi, com en els anteriors, s'hi recullen les característiques específiques del rossellonès. S'ocupa dels aspectes següents: la posició del subjecte (pp. 121-129), la selecció d'auxiliar i concordances del verb (pp. 129-132), els comparatius i superlatius (pp. 132-133), les oracions subordinades de relatiu (pp. 133-135), les oracions interrogatives (pp. 135-136), les oracions subordinades temporals d'infinitiu i de gerundi (pp. 136-137), les perífrasis verbals (pp. 137-138), l'afirmació: les partícules *si* i *ho* (pp. 138-140), la negació (pp. 140-150), tot dedicant una atenció especial a la distribució de *pas* i *no* en rossellonès; el focus oracional: *fora (que)*, *reque*,

que (pp. 150-153), les preposicions (pp. 153-161), els adverbis i locucions adverbials (pp. 161-169).

Segueix un glossari, que té l'objectiu d'ajudar a la comprensió d'algunes expressions del text que no corresponen al català general (pp. 171-173), i un índex alfabètic de conceptes, que recull els conceptes que no són a l'índex general, alguns mots gramaticalitzats, i els apartats en què es parla del capcinès, del francès, del gironí, de l'occità i del vallespirenc (pp. 175-177).

Clou el llibre un apartat de bibliografia, distribuït en tres seccions: estudis, obres literàries i manuscrits.

Mereix unes paraules el model lingüístic fet servir per Gómez Duran en la redacció del llibre. Després d'alguns debats, l'escola, com la majoria de publicacions i els mitjans de comunicació rossellonesos, van optar per un model de català normatiu basat en el central. Aquest model té l'avantatge d'acostar-se a la resta del domini lingüístic, però un arraonament excessiu de les variants rosselloneses pot ocasionar, segons comenta l'autora, un allunyament d'aquest model lingüístic per part dels rossellonesos, generalment gent d'edat avançada, que encara mantenen el català com a llengua parlada, no apresada a l'escola. Per això, Gómez Duran, pensant en els parlants rossellonesos i en la recuperació de la llengua catalana a la Catalunya del Nord, i d'acord amb la postura de lingüistes com Creixell, que considera que la llengua que s'ha d'ensenyar a les escoles és la normativa, però donant preeminència a les formes rosselloneses, posició que comença a seguir el Departament d'Educació, introdueix en el llibre diverses formes rosselloneses que no solen aparèixer en la redacció d'aquesta mena de llibres científics. Davant l'absència de documents normatius adaptats al rossellonès, en la tria d'aquest model lingüístic, l'autora parteix principalment d'un criteri que té en compte els tipus de característiques acceptades en altres dialectes, i les que s'hi fan com en l'estàndard. Així, «si en altres dialectes es podia adaptar, en rossellonès, també [...]. A la inversa, si hi ha una forma popular que la normativa interdeix en altres dialectes, aquí tampoc no l'emprarem» (p. 25).

En definitiva, el llibre interessarà els estudiosos de la llengua catalana, i particularment de la dialectologia catalana, car, com hem dit, actualitza els estudis sobre el rossellonès, amb l'aportació de dades poc conegudes, des d'una base lingüística actual, però el propòsit de l'autora és que també siga útil per als rossellonesos, «per conèixer millor la seua pròpia llengua, per la valorar més i, si és possible, per la recuperar» (p. 10).

JOAQUIM MARTÍ MESTRE
Universitat de València
 joaquin.marti@uv.es